

Slikari i modeli

SUZAN VRILAND

Prevela
Aleksandra Čabraja

 Laguna

Naslov originala

Susan Vreeland
LIFE STUDIES

Copyright © Susan Vreeland, 2005

Translation Copyright © 2005 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mom pradedi,
Herbertu Henriju Smitersu,
koji mi je otkrio magiju
slikarske četkice*

Sadržaj

<i>Nekad</i>	11
Mimi s kanticom za zalivanje	13
Zima zaborava	32
Uspavanka	61
Olimpijin pogled	79
Žuti kaput	102
Od kamenja ovoga	115
Cvet za Žinetu	132
U nedostatku uspomena.	142
 <i>Interludijum</i>	171
Bernardove i Salvatoreove avanture, ili Lek: Priča . . .	173
 <i>Sad</i>	193
Ono što nije znao	195
Neobična glina	207
Odaziv.	216
Krejon, 1955.	236
Bar pet stotina čestitih i iskrenih reči	252
Darovi	259
Njihova Gospa Tristeza	266
Žive slike	281
 Pogovor autora	305

Suštinsko pitanje je: kome svrha umetnosti prošlih vremena s pravom pripada? Onima koji je mogu primeniti na sopstveni život, ili kulturnoj hijerarhiji stručnjaka koji se bave spomenicima prošlosti?

– Džon Berger, *Načini posmatranja*, 1977.

Nekad

Mimi s kanticom za zalivanje

Pariz, 1876.

Žerom nije želeo da ide na baštensku zabavu svoje sestre. Nije želeo da se druži s njenim šarolikim susedima sa Monmartra, nije želeo da sedi na ruševnom kamenom zidu okružen zujanjem insekata u njenoj pomalo divljoj bašti i pije onaj reski *piccolo* iz poslednjeg, zapuštenog vinograda na Monmartru, vodeći trivijalne razgovore s nekim limarem, obučarem ili slikarem, kakve je Kler pozivala.

„Ali zove nas već drugi put“, reče Eliza pijuckajući kafu u sunčanoj sobi u kojoj su doručkovali, dok se njihova četvorogodišnja ćerkica igrala papirnom lutkom, kružeći njome oko svoje zdele sa kašom. „Misliće da je prezireš.“

Voleo je svoju sestru, ali bi mnogo radije celog prepodneva ostao u kućnom ogrtaču čitajući Bodlera i Verlenu, što je bio njegov, premda nepouzdan, metod odupiranja samosažaljenju, i proveo poslepodne šetajući jednim od širokih novih buleva Barona Osmana sa Elizom i Mimi, što bi ga možda oraspoložilo. Možda bi mu ručak u restoranu *Chez Edgar* pomogao da se oslobodi ovog tmurnog i mračnog raspoloženja. Onda bi njih troje došetali do kuće kroz Tiljerije, ili prešli reku i prošetali Luksemburškim parkom, i ne bi morao da razgovara ni sa kim drugim.

Cele nedelje je u banci morao da komunicira sa ljudima, da glumi ljubaznost pred *Monsieur le directeur* i klijentima, iako nije osećao nimalo želje za tim. Gledao je samo sive zidove,

sive stolove, sive računovodstvene knjige, siva odela, sive kose. Prethodnog dana stajao je oči u oči sa direktorom i nije ga čak ni slušao, samo je posmatrao bljutavo sivilo njegove kože. Želeo je da završiti, da ispuše tu monotoniju tu pred njim, da istrči napolje i nikada se više ne vrati.

U poslednje vreme obuzelo ga je nekakvo razočaranje koje je dolazilo niotkud, odsvuda, nekakva ogorčenost za koju nije bilo stvarnog razloga, jer, imao je sve što čovek može da poželi – osim nečega što nije umeo da definiše. Tog jutra, zaprepastila ga je sumorna snaga te ironije. Još dok je ležao u krevetu, istog trenutka kad se probudio i shvatio da je subota, što je trebalo da ga obraduje, shvatio je da nije u stanju da otvori oči. Kao da su mu kapci bili zalepljeni. Osetivši drhtaj panike, učinio je svestan napor da digne kapke, ali oči su mu bile suve a kapci nepomični, i uspeo je samo da podigne obrve. Dugo je ležao potpuno ošamućen, dok na kraju nije ponovo pokušao. Jedan kapak otvorio se tek napola, s mekim zvukom, ali je drugi morao da gurne jagodicom domalog prsta. Apsurdan doživljaj. Bilo je smešno pridavati mu bilo kakvu važnost. Pa ipak, želeo je da potisne strah od toga da će mu se to ponoviti time što će učiniti nešto zanimljivo, što će misliti na nešto izuzetno – time što će čitati poeziju.

Popio je kafu i primetio pogled Lizinih vlažnih plavih očiju, punih nade. „U redu, ići ćemo“, reče on, iako nije bio siguran da će biti naročito raspoložen za druženje.

Mimi je skočila sa stolice i raširila ruke, a zatim podigla jednu i spustila drugu. „Hoćemo li da gledamo vetrenjače, Papa?“

„*Naturellement*.“ Pomilovao je Mimi po glavi i osetio kako mu njene plave detinje kovrdže klize kroz prste kao svila.

Na spratu, u fotelji u njihovoj spavaćoj sobi, imao je vreme na da pročita jednu pesmu pre nego što je Eliza došla da sedne

za svoj toaletni sto, uredi kosu i pripremi svoju *toilette*. Za koji tren će početi da priča, i razmišljanja o poeziji će se raspršiti.

C'est l'Ennui!, pročitao on, *l'oeil chargé d'un pleur involontaire*.^{*} Nehotična suza. A zbog čega? Zato što Bodler nije bio u stanju da prepozna lepotu trenutka? Zato što je život suviše lep? Zato što će, možda, za koji trenutak svilena kućna haljina njegove žene skliznuti s njenih ramena i otkriti glatke oblike njenih grudi, a on osetiti njen slatki, mošusni miris? To nije imalo smisla.

„Život *jeste* lep“, potvrdio je njegov otac kad ga je poslednji put video, i s osmehom dodao: „Ali se lepše provodi kad ne moraš da zarađuješ za njega.“ To je rekao čovek koji je čitav život proveo za radnim stolom, ne žaleći se, sve do poslednjeg meseca uoči svoje smrti. Očeve reči trebalo je da mu ukažu na nešto važno, ali, umesto toga, u njemu se ukorenilo neko nezadovoljstvo.

Ko je on, nekakav nezreli, razmaženi romantičar, obuzet sažaljenjem zbog toga što je život beznačajniji i gori nego što bi bio da ga je on stvorio, da je on Bog? Gadio se sopstvenog mračnog raspoloženja koje ga je okruživalo poput ustajalog mirisa, krilo se poput lopova u nekom delu njegovog bića koji nije mogao da dosegne, i kojeg nije mogao da se otrese. Da je njegov otac poživio samo dva meseca duže, mogao ga je pitati da li se on ikada tako osećao.

Eliza uđe u sobu uz lepršanje skuta svoje kućne haljine, i odmah počne da priča. „Ne bih podnela da si odlučio da danas ostaneš kod kuće.“ Dok je proučavala svoj lik u ogledalu, na levom obrazu joj se pojavila jamica. „Pogled iz Klerine i Pake nove bašte je predivan.“

^{*} Ovo je prvi stih poslednje strofe uvodne pesme Bodlerove čuvene zbirke *Cveće zla*, koja je naslovljena „Čitaocu“. U prevodu Nikole Bertolina, stih glasi: „To je čama! – Sja joj suza nehotična.“ (Prim. prev.)

Upalila je malu lampu na gas na svom toaletnom stolu, da ugrije brenšer za uvijanje kose. „Možda ćeš uspeti da ostaviš svoje neraspoloženje kod kuće, i potruđiš se da budeš malo vedriji.“

Njene reči su ga pogodile. Prošlo je tek dva meseca otkad mu je otac umro. To zaista nije bilo fer. Svakako to ne bi rekla da je znala da tog jutra nije mogao da otvori oči. Želeo je da joj kaže. Danas. Želeo je da ona to shvati kao nešto na šta on nije mogao da utiče, kao neku neželjenu tugu koja ga je obuzela, slamala, ispunjavala zlom slutnjom. Bio je siguran da bi ga ona utešila.

Ona uhvati njegov pogled u ogledalu i koketno se nasmeši. „Znaš li koji je danas dan?“, upita kvaseći papire za kolmovanje kose ružinom vodicom.

„Subota.“

Ruke joj padoše u krilo. Ona se okrete ka njemu čekajući, a njen osmeh mu je izazivao očajanje.

„Trideseti jun“, dodade on.

Okrenuvši dlanove naviše, ona savi svoj tanani kažiprst, pokazujući na sebe.

„Hiljadu osamsto sedamdeset šeste.“

Na licu joj se nije ogledalo razočaranje, što bi bilo razumljivo, već neki zagonetan, odsutan izraz, tajanstveno osvetljen pogled; kad bi samo znao šta to znači.

„Na današnji dan, pre šest godina... u Buživalu...“ Glas joj se izgubi kao da je odleteo na nekom oblaku, zadirkujući ga.

Čuo je kako se Mimi svađa s dadiljom u hodniku. „Ne, neću“, bunila se svojim piskavim glasićem, i kroz poluotvorena vrata začuše ljupki topot njenih nožica. „Hoću onu novu, plavu, sa čipkom. I plave cipelice.“

„To je previše otmeno za Monmartr“, reče dadilja baš kad je Mimi uletela u sobu i bacila se Elizi na krilo.

Propustio je priliku da joj kaže.

„Zašto ne mogu, Maman?“

Eliza pogleda u dadilju. „Pustite je“, reče ona, a zatim se okrete Žeromu. „Danas je poseban dan.“

Podbočivši se, Mimi prođe kraj dadilje i izađe.

„Na današnji dan, pre šest godina“, reče Eliza, „videla sam te prvi put. Vožnja čamcima u La Grenujeri. Sećaš se? Pušio si onu smešnu, dugačku porcelansku lulu kao neki Holandainin, u prugastoj majici i sa slamnatim šeširom. Mesje Serin je mislio da si iskusan veslač i prepustio ti je jedan čamac, pa smo sišli niz reku i izašli da šetamo među topolama, divljim bulkama i različcima, a ti si ubrao jednu belu radu, zadenuo je u moju kosu i rekao: 'Lepo lepome', smelo me obgrlio rukom oko struka. Tada smo se zagledali jedno drugom u oči i znali da više nećemo biti stranci.“

Obuze ga blagi stid zbog toga što to nije pogodio, ali je on brzo minuo. Već mu je oprostila, ili se čak nije ni uvredila, toliko je uživala u toj uspomeni. Kako bi mogao da pokvari njena sanjarenja tom banalnom, glupom pričom o tome kako su mu se kapci zalepili?

„Bio je tanak kao olovka“, reče on.

„Moj struk?“

„Taj čamac. Da sam napravio jedan pogrešan pokret, sve bih upropastio. I s čamcem i s tobom. Morao sam da dam sve od sebe, da te bezbedno vratim.“

„Zbog čamca?“

On se nasmeja. „Zbog tebe. Zato što si bila tako lepa.“

Ledina koja je delila Monmartr od Pariza činila im se užom nego kada su prošli put išli kod Kler. Nove kuće sa još neogavravljenim, crvenim dimnjacima nizale su se niz Bit, i grad se širio njima u susret.

„Žerome, vidiš li kako je ova ledina sva obrasla cvetovima slačice? Mimi, pogledaj ih. Liče na žutu čipku.“

Mimi raširi ruke, kao da želi da zagrlji čitavu poljanu.

U podnožju Monta, na kaldrmi ulice De martir, otvorena kočija naglo se nagla, prolazeći pored trošnih prodavnica polovne robe ispred kojih su, izložene na ulici, stajale slike, lampe i rasklimatani stolovi i stolice. Peli su se uz Bit ulicom Lepik, pored rudnika gipsa i kućica smeštenih na brdu. Kao zečinjaci, pomisli Žerom, omirisavši vazduh. Pridržavao je Mimi, tako da je mogla da stoji u kočiji i putem posmatra crne vetrenjače. Ispred jednog malog pansiona dve starice su trebale deci vaške, naslonivši im glave na svoja kolena.

„Šta one to rade, *Papa*?“

„Igraju se.“

„Kakva je to igra?“

On slegnu ramenima.

„Kakva igra?“

Udarala ga je pesnicom po butini tražeći odgovor, ali nije imao volje da nešto izmisli kao obično. Eliza ga pogleda kao da očekuje da on nešto kaže. Primeti da je shvatila da nema snage za to.

Ljudi koji su na Bitu živeli svoj sumorni život nisu imali bogzna šta, ali su uvek pevali i smejali se, okupljeni oko uličnih orguljaša. Njemu je to bilo neshvatljivo. Šta su oni to znali što on nije? Ti mršavi ljudi u ritama, prodavačice cveća i pralje pocrvenelih, ispucalih ruku, nosili su u sebi nekakvu snagu i bezbrižnost koje su ga oduševljavale. Ali zaista je bilo apsurdno zavideti im. Uočio je četvoro Parižana u prostoju odeći – seljačkim košuljama i haljinama od muslina – koji su se pretvarali da su stanovnici Monmartra. Odavale su ih fine cipele i otmene frizure. Šta traže ovde, u tim smešnim kostimima?

„Gledaj, *Papa*. Velika vetrenjača se okreće.“ Mimi ga pljesnu po zglobu ruke, ne mogavši da se obuzda, kao da se čitav svet, a ne samo vetrenjača, okreće samo zbog nje.

Uska crna krila mlina Le mulen de la Galet na vrhu Monta i njegovih manjih suseda sada su se okretala samo da bi privlačila pažnju. *Mul* je sada postao plesna dvorana na otvorenom. Zgrada i ograda bili su okrečeni u zeleno, kao i stabla akacije, rešetke i stolovi, a zelene gasne lampe visile su u nizovima razapete između stabala, i to mesto se pretvorilo u neformalno sastajalište radnika sa Monmartra. Nekoliko muzičara već je štimalo instrumente, a jedan violinista je svirao.

„Svira onu pesmu *Amanda*. Zar nije lepa?“, upita Eliza.

On se sumorno nasmeši. U toj pesmi, Amanda gubi devičanstvo u plesnoj dvorani. Obuze ga mešavina tuge i krivice. Odavno nije vodio ljubav s Elizom.

Na sledećem uglu, na vrhu brda, on primeti ružan novi telegrafski stub na jednostavnom okruglom tornju stare crkve Sen Pjer. Ponižavajuće je, pomisli on, kada se dira u nešto što je staro sedam stotina godina. Odatle je video ogromno podnožje crkve Sakr ker, bazilike građene tako da podražava lepotu srednjovekovnih katedrala. Iako nije mnogo mario za to, nije mu se naročito sviđalo što je toliko ogromna. Ali možda je to zapravo potpuno beznačajno. Još sedam stotina godina će začas proći, i ništa od toga više neće biti važno.

Skrenuli su levo u ulicu Korto među trošne, ruševne kuće, među kojima se nalazila i Klerina i Pakenova. Dva veka ranije, kuća njegove sestre bila je velelepni dom jednog otmenog vinara. Sada je podeljena na manje stanove, a bašta iza nje postala je zajednička.

Vrata su bila odškrinuta i oni zakoračiše u polumračno, tamnocrveno predsoblje.

„Kler? Pakene?“, pozva Eliza.

Iz bašte je dopirao smeh. Prošli su kroz kamenu kuhinju, i Žerom zastade na zadnjem tremu. Kako će pregurati to poslepodne? Mimi odskakuta niz trem i protrča pored društva za stolom jureći mačku koja se sakri u lozu, a Eliza se pridruži ženama koje su sedele na travi.

„Žerome!“, uzviknu Kler. „Već sam pomislila da nećete doći. Plašila sam se da ćeš ostati da čitaš neku prastaru knjigu u zagušljivoj sobi.“ Ona mahnu rukom ka bašti i vidiku koji se iz nje pružao.

S desne strane, mlečnožučkasti šljunčani puteljci vijugali su kroz cveće koje je raslo ispred zapletenog gustiša vinove loze izmešane s jorgovanima i divljim ružama. S leve, između leja s povrćem provirivale su bulke, a oko jedne kolibice rasli su suncokreti. Iza nje se nalazio kokošinjac. Voćnjak pun krušaka i jabuka, sada već zarastao u ladolež i slačicu, pružao se niz padinu tako da se preko krošanja pogled pružao sve do Sen Denija. Tu i tamo videla se poneka čađava fabrika, ali ovde, u bujnoj bašti svoje sestre, Žerom se oseti iznenađujuće vedro.

„Mislio sam da će ovde možda biti previše vetrovito. Mislim, za Mimi i Elizu.“

Kler uhvati Žeroma za lakat i povuče ga ka jednostavnom stolu zastrtom premalim stolnjakom. „Mama je svakog proleća morala da ga tera da izlazi napolje, kao matorog psa“, reče ona gostima koji su čavrljali u oblaku plavičastog dima iz svojih lula.

Osećao se glupo što je to rekla pred tim ljudima koje čak nije ni poznao.

Kler ga potapša po obrazu. „Samo te zadirkujem, bato. Nemoj biti tako mrzovoljan.“

Upoznala ga je s vinarom, njegovom nasmejanom, bezubom ženom, jednim mulatom, sedlarem koji je mirisao na kožu i znoj, mladim italijanskim majstorom koji je pravio

ramove i kome je nedostajao jedan prst, i kubanskim slikarem u pantalonama uvučenim u visoke čizme, kao kod vojnika. Te pantalone imale su boju gušćijeg izmeta. O čemu bi on mogao da priča s takvim ljudima?

„Dolazi i Ogist Renoar. Slikar. Čuo si za njega? Živi na spratu iznad nas.“

Žerom je odsutno razgledao šešire žena – jedan je imao oblik prevrnutog tiganja, drugi hrpe cveća, treći je ličio na bezglavo pile – i posmatrao kako Mimi bere maslačak i maše njime, otrešajući pahuljice.

„Žerome, slušaš li me?“, prodrma ga Kler. „Pa, evo ga, stiže.“

Bio je to čovek tridesetih godina, poput njega, mršav, jednostavno obučen u obične smeđe pantalone, s okruglim filcanim šeširom i uzanom bradom koja mu je okruživala vilicu, sličnom njegovoj, samo što nije bila tako uredno potkresana. Slikar odsutnim i ozbiljnim pogledom obuhvati baštu, žene, jorgovane i Mimi koja je trčala stazom jureći neku pticu.

Dolazeći iz voćnjaka, Paken spusti korpu s kruškama i podiže Mimi visoko u vazduh, sve dok nije zavrištala. Žerom je gledao kako je drži oko struka svojim debelim prstima ispućalih noktiju. Paken je poljubi, spusti, pa ponovo uze korpu. „Da li je neko za koju krušku ili za partiju šaha?“

„Danas radije ne bih“, reče Renoar. „S tobom nikad ne ostanem na jednoj partiji.“

„Bojiš se da opet ne izgubiš, a?“, reče trgovac i počeo da postavlja šahovsku tablu i figure pred Italijana.

„Imam pametnija posla.“ On se naceri i podiže obrve. „Slikanje. *Mul* će za sat vremena biti pun.“ Renoar izvadi kesicu duvana da zamota cigaretu. „Mogu da ostanem samo dok Žorž ne dođe da mi pomogne da ponesem pribor dole. Poziće mi u plesnoj pozi s jednom mojom poznanicom šnajderkom. Ne želim da zakasnim.“

Radio je u subotu, i zvučao oduševljeno zbog toga.

„Šnajderka? Bit je pun šnajderki.“ Paken se naceri. „Zar nam nećeš reći ko je to?“

„Iz ulice Sen Žorž. Alin.“ On se ponovo nasmeši, stidljivo, pomisli Žerom.

„*Une amoureuse?*“, upita Paken pučnuvši iz svoje lule, glumeći nezainteresovanost.

„Još ne.“ Renoar se zagleda u stopalo kojim je tapkao po busenu trave; osmeh mu se ublažio ali je još uvek bio prime-tan. On kresnu šibicu o ivicu stola.

Paken prevrnu očima ka Žeromu, kao da kaže: „Pa požuri s tim, čoveče.“ On ustade da donese *piccolo*, svakome po čašu.

Mimi je sedela na niskoj ljuljašci pod kestenom. „Zaljuljaj me, *Maman*.“

Eliza ustade s ćebeta, povuče ljuljašku ka sebi i pusti je, još uvek ćaskajući sa ženama koje su sedele na travi. Čuo je samo odlomke razgovora koji su u talasima dopirali do njega – „nadmena baba, koja ne ume ni da se nasmeši“... „ovčetina s korijanderom“... „kineski krep, sigurna sam“. Zbunjivala ga je lakoća s kojom su prelazile s jedne teme na drugu. Posmatrao je Lizu, visoku i ljupku, kako diže ruku, smeje se i kaže: „Istina je, videla sam svojim očima. Pre bih dozvolila da me javno izbičuju nego što bih obukla takvu haljinu.“ Divio se njenoj vedrini. Šest godina. Nije mogao da veruje.

Renoar je seo s kubanskim slikarem, majstorom koji je pravio ramove i Pakenom, i uskoro počeo da kudi novu fasadu Ministarstva odbrane, ukrašenu izvajanim glavama. Kler uzdahnu i uđe u kuću, kao da je sve to već čula.

„Liče na gorgone od gume“, rekao je Renoar. „To je traćenje izvrsnog mermera. Šta fali starim glavama kraljeva na Pon Nefu? Svaka od njih deluje plemenito i jedinstveno. I posle dvesta pedeset godina, svaka još nosi karakteristike i nesavršenosti izraza svoga tvorca. To je besmrtnost, to je umetnost.

Ali onaj ko je napravio ove monstruoze glave, nema nimalo ukusa.“

Kler iznese poslužavnik kuskusa sa slatkim lukom i muskatnim groždem, i tanjir brijia. „Ukus! Ako želite nešto ukusno, izvolite. Baš kako ti voliš, Ogiste. Nije tečan, ali je dovoljno mek.“

„Danas vlada nedostatak ukusa, jer niko ne sprovodi svoje delo do kraja“, reče Paken. „U tome je problem. Sve je rasparčano.“

„Kako to misliš?“, upita Žerom i sede, trudeći se da se uključi u razgovor.

„Već trinaest godina pravim noge za stolice. Drugi čovek pravi naslone. Treći ih sastavlja, ali ja još nikad nisam napravio celu stolicu. Kako mogu da uživam u tome?“

„Ti barem praviš *nešto*“, reče Žerom. „Vidiš šta si napravio.“ On rukom pokaza zamišljenu stolicu. „To je stolica. Ona stoji na tim nogama. One služe određenoj svrsi. Nekome se dopadne, kupi je, sedi u njoj, ostavi je svojoj deci.“

A čime se on bavi? Oduzima brojeve. Pokušava da predvidi berzanske tokove. Sastavlja dokumenta za kredite. Osmehuje se i govori ne, ili se osmehuje i govori da, svejedno.

„Posle izvesnog vremena, čovek koji ne može da uživa u svom radu gubi nešto – ukus, estetiku, celovitost. To je uzrok ružnoće.“ Paken skupi šaku u pesnicu i naže se ka Renoaru. „Šta bi bilo kad bi ti naslikao samo jedan lik, pa predao platno drugome da nacrti mrtvu prirodu na stolu, i trećem da naslika pozadinu?“

Renoar odmahnu rukom. „Na taj način su pet stotina godina slikane freske na tavanicama i zidovima katedrala.“

„Ali sada je čovek važniji.“ Paken udari pesnicom po stolu. „Ti to znaš, Ogiste.“

„Da, da“, potvrdi on, kao da ga ta rasprava zamara. „Stvaranje samo jednog dela nekog predmeta je zlo ovog veka.“

„Zato što to odvaja zanatlije od stvaralaca“, reče Paken.

„Zbog toga nisam voleo da oslikavam porcelan u radionici. Slikao sam sve isto na jednom tanjiru za drugim.“ Renoar napravi grimasu.

U toj uspomeni Žerom nasluti njegov bol, i to ga učutka. Ne, Renoar sigurno nije voleo da radi subotom u takvoj fabrici. Što se njega tiče, on je radio u fabrici zajmova, baš kao i njegov otac.

„Ja to ne gledam tako“, reče Italijan. „Nema ničeg lošeg u sistemu rada radionice, ako je uzorak dobro zamišljen i ako je dobro isplaniran, izrađen i sastavljen. Brža proizvodnja, više ramova, više novca.“

„Odlično“, podsmešljivo se osmehnu Paken. „Ako si ti gazda. Ostali ne treba ništa da rade sem da te oponašaju.“

„Pa? Ako imaju imalo sopstvenog talenta, i sami će postati gazde“, reče Italijan.

„Ali svako bi trebalo da ima mogućnost da stvara jednu celinu.“ Paken mahnu rukom ka zadnjim vratima. „Moj otac je oblikovao i napravio celu stolicu, izradio je svaki njen deo, ona stoji kraj kamina i u celoj kući nema ničeg važnijeg.“

Žerom uvuče vazduh kroz zube. Šta je njemu ostalo od oca? Ništa.

Mimi ga potapša po ruci. „Dosadno mi je.“

A šta će on ostaviti Mimi?

On joj ponudi parče hleba i sira, ali ona odmahnu glavom. „Zažmuri i zini“, reče on.

Kad ga je poslušala, stavio joj je jagodu u usta. Ciknula je i pojela je, a zatim zinula tražeći još jednu. Posle tri jagode, on ustade i pruži joj kažiprst da se uhvati za njega. „Pokaži mi šta si našla u povrtnjaku.“ Naterao ju je da pogađa vrste povrća – šargarepu, luk, praziluk, karfiol.

„Karfiol! To nije cveće! Više volim pravo cveće.“* Skakutala je kroz šarenu senku krošnje kestena prema cvetnim lejama obasjanim suncem. Vazduh oko nje kao da je treperio.

Eliza je sada stajala na ljuljašci, ukočena, dostojanstvena. Pramenovi svetlosmeđe kose iskrali su joj se iz punde i padali joj niz vrat. I ostale žene su lepo izgledale, sa suknjama raširenim oko stolnjaka postavljenog na travi. Sunčevi zraci provlačili su se kroz olistale krošnje i pretvarali se na njima u svetložute mrlje. Bože moj, da je danas ostao u kući, da su mu oči dosad ostale zatvorene... Nije želeo da razmišlja o tome. Zar čovek treba da digne ruke od života ili umre zbog toga što mu od sedam dana u nedelji samo dva u potpunosti pripadaju?

Pronašao je mesto na suncu i seo da sluša ženske razgovore, koji su ga zabavljali. Očigledno, dva razgovora su se odvijala istovremeno. „Odbila si ga? Baš grozno od tebe“, reče jedna od njih. U isto vreme, Eliza i Kler su pokušavale da tačno odrede gde je u tom kraju stanovao Berlioz kad su one bile devojčice. Osmehnuo se. Kao da je to naročito važno.

Mimi protrča kroz dvorište raširenih ruku, jureći leptira. Sleteo je na žbun jorgovana.

„Ukipi se, Mimi, a zatim mu se polako prikradi, da ga ne uplašiš.“

Stajala je potpuno ukočena dok joj on rukom nije dao znak da krene, a zatim pošla na prstima, pružajući bucimate ručice ka njemu.

„Sav je od somota, baš kao i moja haljina“, rekla je.

Jedan pogrešan korak i leptir odlete. Pošla je za njim, očiju blistavih od čuđenja. „Kako on može da leti, *Papa?*“

* Fr. *choix-fleur*, egl. *cauliflower* – i jedno i drugo znači „kuposov cvet“. (Prim. prev.)

„Tako što pokreće ta svoja velika krila i njima hvata vazduh.“

Ona odleprša imitirajući ga, laktova privučenih uz telo, pruženih podlaktica, mašući ručicama polako, kao krilima. Poželeo je da njegov otac može da je vidi.

Sećao se kako je otac voleo da se sagne gledajući ga, *petit* Žeroma, kako trčkara kraj njega kada je bio Miminih godina. Pre samo nekoliko meseci, njegov otac se sagao i umesto njega ugledao nju, u čudu podigavši pogled. Žerom je u trenutku shvatio, istoga časa kad i otac, tu užasnu brzinu, kao da se sve odigralo za tren oka, i okrutnost te brzine.

Piccolo ga je uspavao. Zatvorio je oči, prepuštajući se teškom mirisu jorgovana, osećajući kako mu sunce greje očne kapke. Sme li da ih sklopi? Makar na tren? Iz pravca obližnjeg stola dopirao je Pakenov glas. Čak i noge od stolice nešto znače. Pokušao je da zamisli kakav sve oblik može imati noga stolice.

„*Maman! Papa!* Dođite, brzo!“

Skočio je sa stolice i potrčao ka njoj, misleći da joj se nešto dogodilo. Svi su se smejali. Stajala je potpuno bezbedna, pokazujući prstom u vazduh.

„Pogledaj“, uzviknu ona.

„Paukova mreža“, reče Eliza. „Pogledaj, Žerome. Kako je lepa.“

Pružala se s grane jednog drveta na dva mesta na žbunu jorgovana. Svileni nit presijavala se na suncu u svim duginim bojama. Kako je to sićušno biće moglo da skoči u prazno, ispredajući svoje tanko vlakno, uhvati se za nešto, bilo šta, i izgradi svoje trouglasto kraljevstvo od tako tanane niti.

„Čudesna je“, divila se Eliza objašnjavajući Mimi, pokazujući jednu muvu koja se zakačila za ivicu mreže u blizini jorgovana i panično zujala.

„Zarobljena je“, reče Žerom.

Eliza ga pogleda i sumorno se nasmeši kao da oseća bol, kao da shvata nešto što nema veze s Mimi. Nešto o njemu. To ga je utešilo. Bilo mu je drago zbog toga i on do svoje stolice privuče i jednu za nju. Možda će sad moći da joj ispriča šta mu se desilo s očima. Kad je sela, ona spusti svoj dlan na njegov.

„Drago mi je što si pre šest godina uspeo da se izboriš s onim čamcem“, reče ona tiho.

On se nasmeši i upravo htede da joj odgovori, kad Mimi opet reče: „Dosadno mi je“, glasom koji je pomalo, mada ne sasvim, ličio na cmizdrenje.

„Šta misliš o tome da pomogneš Kler da zalije baštu?“, upita Eliza i ode da donese limenu kanticu za zalivanje.

Mimi je uze nadimajući se od ponosa, poput kakvog male-nog oficira. Nagnula je kanticu da zalije perunike, povlačeći noge unazad da ne pokvasi plave cipelice. Poprskala je grahoricu koja se obavijala oko žice, bokore belih rada. Video ju je u oblacima ružičaste, zelene i zlatnožute boje, lavande i tamnog purpura, ali ne i sive. Radosno je prskala divlje ruže i češlike. Kapi vode vlažile su mlade pupoljke, čvrste i svetlojubičaste, čudesno lepe i pune obećanja baš kao Lizine bradavice kad ih je ugledao prvi put.

Mimi priđe maćuhicama koje su rasle pored puta, i pokaza na njih. „*Papa*. One liče na leptirove. One spavaju.“

Namrštila se kad joj je ponestalo vode, a zatim otrčala do kuće da ponovo napuni kanticu. Pućeći usta od važnosti, nastavila je sa zalivanjem.

Ta kantica je bila sasvim obična – limena, plavkastozelena, s prskalicom na vrhu cevi za polivanje – pa ipak, on oseti neku sasvim neobjašnjivu nežnost prema njoj. Mimini prstići su se, poput malih belih ribica, obavijali oko njene ručke. Držala ju je sa ozbiljnošću koja je prevazilazila njen uzrast. Nije bilo važno to što mlaz vode koji pada na lišće i latice predstavlja

samo ukras i nikada ne može nahraniti biljku duboko u zemlji, gde njeno korenje traži hranu. Imala je posao, zanimaciju.

Kada bi bar bio pesnik. Ili kad bi Bodler mogao da je vidi, i spozna njegovu ljubav prema njoj, ne bi pisao o *l'ennui*. Posmatrao je kako pleše kroz svoj začarani svet pružajući ruke da uhvati ono što se ne može dotaći, njen svet u kome je zalivanje latica bilo važno, i svim srcem je pratio.

Renoar ga povuče za rukav. „Plava ptičica plavih očiju, koja leti od cveta do cveta. Čuditi se svemu, baš tako treba živeti, slažete li se?“

Nije mogao da odgovori.

„Izuzetna je“, reče Renoar.

„Znam.“

„Ostaće takva vrlo kratko, baš kao cveće.“

„Trudim se da ne razmišljam o tome.“

„Da li ikad miruje?“

On se nasmeja. „Kad želi da sprovede svoju volju.“

Renoar povuče dim iz cigarete. „Šta biste rekli kad bih vas zamolio da je naslikam?“

Video ju je u ramu, divnu i punu života, s tom smešnom kanticom za zalivanje, podjednako besmislenom kao i napr-stak vode na isušenom polju. Slika bi obesmrtila ne samo njegovu devojčicu, već i ovaj dan kad je njegov trougaoni svet postigao nekakav sklad, neko jedinstvo. Na taj način bi se mogao suprotstaviti brzini.

„Mislim da imate oštro oko.“

„Na slikama iz *Mulena* radim samo petkom, subotom i nedeljom, kad je mesto puno i atmosfera prava. Ostalim danima slikam nešto drugo. Ne mogu joj mnogo platiti da mi pozira, ali imaćete neke vajde od toga.“

„Nemojte mi ništa plaćati. Ako možete da je ubedite da se smiri, zaslužili ste to zadovoljstvo.“ On pogleda u Mimi. „Ali upozoravam vas, to je jednako teško kao i zaustaviti vreme.“

„To slikari i rade.“ On spusti cigaretu na tanjirić. „Hoće li doći ako je pozovete? Da se upoznam s njom?“

„Mimi, dođi ovamo, *ma minette*.“

Ona ga pogleda s nevericom. „Moram da zalivam cveće“, reče glasom napetim od nervoze i odgovornosti. „Nisam još završila.“

Obuze ga neizreciva radost. Želeo je da ga Mimi, i Mimina ćerka, pa i njene kćeri, gledaju upravo tako smešno i nervozno. Pedeset godina takvog zadovoljstva. Ni dana manje.

Renoar se nasmeja. „Žene, čak i kad su male, instinktivno znaju šta je najvažnije. Srećni ste što živite sa dve.“

Učinilo mu se da je čuo tračak čežnje u Renoarovom glasu. „Znam.“

Renoar priđe Mimi i čučnu. „Kako si znala da je cveće žedno?“

„Reklo mi je.“

„Hoćeš li doći neki drugi dan, da ga opet zalivaš?“

Mimi pogleda u Žeroma tražeći odobrenje, a zatim klimnu.

Renoar ugleda svog prijatelja Žorža kako ulazi u baštu, s polucilindrom navučenim na čelo. Ponovo se okrenuo Žeromu. „Zamolite svoju ženu da je dovede sledeće nedelje. Kada god njoj odgovara, naravno, ali što pre to bolje“, reče on, i krenu s prijateljem u ambar. Posle nekoliko trenutaka izadoše noseći ogromno platno, tako veliko da se na vetru talasalo poput jedra i jedva su uspevali da ga zadrže.

Na platnu se videlo nekoliko figura koje su sedele za stolom i činilo se da su gotovo završene, ali je prostor u pozadini, na kome je trebalo da bude prikazan plesni podijum, još bio prazan. Pa ipak, Žerom je odmah uočio koliku ljubav slikar gaji prema monmartrovskoj gužvi i veselju. Prihvatiti se slike tih dimenzija, imati dovoljno samopouzdanja da ide dalje, jedan potez četkice za drugim, ispunjavajući to platno bojama i živo-

tom, raditi, da, i to samo zbog čistog, opojnog nagona za ostvarenjem vizije koju je nosio u sebi – to je zaista zadivljujuće.

Osetio je neko tiho treperenje u sebi, poput udaranja krila nekog kolibrija o njegove grudi. Uspravio se i pljesnuo rukom po naslonu stolice. Još nije kasno, pomisli. Još ima vremena da nauči. Ne da slika, ali da radi nešto što će biti samo njegovo. To je ono što mu je potrebno. Ništa veliko, tek nešto u čemu će biti ukusa, osobenog izraza i ljubavi. Paken bi ga mogao naučiti da obrađuje drvo i mogao bi da napravi kućicu za lutke za Mimi, ili kućicu za ptice na njihovoj terasi. Ili bi mogao da napiše pesmu za Lizu o tom malom čamcu u kome plove njihova porodica, kako pluta kraj La Grenujere.

Dok su mu se u glavi rojile sve te mogućnosti, u restoranu *Le mulen de la Galet* mali orkestar zasniva jednu živahnu melodiju. Eliza rukom pozva Mimi i, držeći se za ruke, majka i ćerka zaplesale u taktu muzike. Osetio je radost uzvišeniju od umetnosti, ljubav prema tim dvema ženama, od kojih je jedna nastala od one druge, pre no što su se razdvojile u dva bića, za koje i zbog kojih će, jednoga dana, i on postati celovit. Nije mogao dovoljno da ih se nagleda.

Pedeset godina. Kad za sve to vreme ne bi radio ništa drugo sem što bi svakoga jutro otvarao oči, odlazio u banku, ponašao se ljubazno i čitao Bodlera, ne, možda ne Bodlera, i posmatrao kako Mimino lice odrasta i poprima neke Lizine i neke njegove crte, i povremeno napravio neku sitnicu, za njih, za sebe, ako bi makar samo to radio, onda...

Nije bio u stanju da završi misao. Završena, ona bi usahla i odletela. Umesto toga, prepustio se muzici, Lizinom gracioznom plesu i Miminom smehu. Pomislio je na Renoara i poželeo mu sreću s njegovom šnajderkom. Nadao se da će nakratko prekinuti slikanje i zaplesati s njom.

* * *

Dok su se na putu ka kući vozili kraj masivnog podnožja crkve Sakr ker, zamišljao je kako će se ona uzdizati iznad male crkve Sen Pjer. Brinuo je da li će to promeniti izgled seoceta na Bitu. Ponekad su i beskorisne stvari veoma važne.

„Jeste li ti i Kler otkrile gde je živio Berlioz?“

„Da. Baš na uglu naše stare ulice, Sen Vensan. Zamisli samo!“ Obradovala ga je vedrina u njenom glasu dok mu je saopštavala taj beznačajni podatak.

Pade mu na pamet da odvedu Mimi kući i da se s Lizom vrati u *Mul*.

„Odavno nismo plesali.“ On iz rukava izvuče belu radu i zadenu je Elizi u kosu, iznad uveta.

Zima zaborava

Vetej, 1879.

Pratili smo najsitnije pokrete, trzaj prsta, treptaj kapka, puls na njenom vratu. „Kamij“, reče on ponovo, da je probudi, kao što je činio celog prepodneva, izgovarajući njeno ime s puno ljubavi. Začuo se sipljiv uzdah, pa duga, zastrašujuća tišina, a zatim još jedan. Klod je zbunjeno prelazio pogledom preko kreveta, od svoje žene ka meni, kao da bih ja mogla nešto da učinim. Prošlo je četiri dana otkad joj je otac Levek dao poslednje pomazanje, ali se Klod još nadao. Nisam mogla da mu kažem da mi je ona još prošle nedelje šapnula: „Ti si pravi anđeo, Alisa. Uskoro će sve biti gotovo. Tada ćeš moći da se odmoriš.“

Gurnula sam joj kašičicu vode u usta i obrisala tanki mlaz koji joj je curio s brade, da je ne golica. Bože, uzmi Rotenburg i sve njegove odaje pune slika, ali nam ostavi Kamij. Zbog njega.

Klodova glava zaklima, a brada mu pade na grudi. Kad bi udahnuo, kestenjasta brada bi mu zasijala. Siroti Klod. Ostao je uz nju čitave noći, umesto da me u dva ujutru probudi da ga odmenim, kao što smo činili mesecima. U toj mrtvoj tišini, zajedno i sami dok su svi drugi spavali, uzdisali smo udišući bol onog drugog u sopstvena pluća, i pogledom izražavali svoja zamršena osećanja. „Noću, kad nema svetla, osećam se kao da ja umirem“, rekao je tog jutra. A prošle noći nisam bila tu da ga utešim. Kakva visoka cena sna.

Ustala sam. On pruži ruku da me zadrži.

„Idem samo da ti donesem kafu.“ Nije mi pustio ruku, iako nije skidao pogled sa svoje žene. „Dolazim za pet minuta.“ Njegov stisak polako popusti.

Kad sam se vratila noseći poslužavnik, on je šaptao sebi u bradu. „Plavosiva ispod očiju. Plava se gubi. Svetloljubičasta nestaje s obraza. Žuti.“

Stomak mi se zgrčio. Šta ako ga čuje? Kažu da sluh poslednji nestaje. Netremice ju je posmatrao.

„Antverpsko plava. S primesom sive.“

To je bio pravi trenutak. Uzela sam je za jednu ruku, on za drugu, poljubio je, prineo svom obrazu. Možda je još mogla da prepozna meki, suđerasti dodir njegove brade. Čekali smo sve dok nismo bili potpuno sigurni. Dodirnula sam joj vrat; pulsa nije bilo. Naglo je izašao iz sobe i vratio se sa stalikom, platnom i bojama.

„Nemoj, Klode!“

„Boje. Tako se brzo menjaju. Nestaju u trenu.“ On postavi stalak kraj njenog kreveta.

„Klode, deca. Kako možeš...?“

„Molim te, skloni se.“

„Zar u tebi nema ničeg sem oka?“

Tada ga nisam volela.

„Eto dokle sam stigao. To je jedino što razumem.“

Zatvorila sam za sobom vrata Kamijine sobe i sručila se na sof u predsoblju. Tišina se taložila poput prašine koja je prekrivala sto pored mene. Bože moj, šta sad da radim? Sutra? Sledećeg meseca? Šta zapravo želim?

Marta pride i sede kraj mene.

„Otišla je“, rekoh. „Ti si mi najstarija ćerka. Moraš biti jaka, zbog ostalih.“